

VÝZKUM TEORIE VĚDECKÉHO VÝZKUMU II.*
TEORIE KRITIKY VĚDECKÝCH PRACÍ I.
METODA URČENÍ OPTIMÁLNÍ HLADINY ODBORNOSTI
OPONENTSKÉHO POSUDKU

JOSEF HORÁK

Katedra organické technologie, Vysoká škola chemicko-technologická, Praha

Došlo dne 1. IV. 1970

Ve vědecké veřejnosti převládá názor, že při obhajobě vědecké práce je oponent v podstatně výhodnějším postavení než autor práce. Podrobnější rozbor však ukazuje, že je tomu spíše naopak. Oponent musí totiž, stejně jako autor práce, předložit a obhájit písemné dílo, které vydává za plod své duševní práce, přičemž však má autor práce oproti recensentovi svoji úlohu během obhajoby usnadněnu např. tím, že zpravidla zná poměrně dobře obsah práce a v některých případech mu i rozumí, dále tím, že může využívat podpory svého školitele či nadřízeného, který je většinou na obhajobě přítomen; navíc, vlivem nesprávných názorů šířených ve vědecké veřejnosti je pokládán za oběť oponentního řízení a má tudíž sympatie veřejnosti. Protože v oponentní komisi a přítomném publiku jsou zastoupeni představitelé vědecké veřejnosti, je oponentský posudek dílem ovlivňujícím názor veřejnosti na oponenta a přednesení oponentského posudku je pro oponenta vždy spojeno s určitým rizikem. Přes uvedené riziko je ovšem žádoucí, aby oponent vypracování posudku přijal, protože počet posudků, jejichž vypracování je pracovníkovi svěřeno je důležitým vnějším symbolem významnosti jeho postavení ve vědeckém světě. Při vypracování posudku je však oponent postaven před obtížný úkol, jak pokud možno s minimální námahou sestavit text tak, aby riziko, které podstupuje bylo minimální. V této práci je navržena metoda dovolující určit hladinu odbornosti posudku odpovídající minimálnímu riziku. Rozbor je omezen na případy, kdy oponent práci doporučuje. Jakmile totiž oponent jednou nějakou práci nedoporučí, není už nikdy k oponování prací vyzván a obdobnou optimalizační metodu tudíž nepotřebuje.

Definice pojmů

Ideální oponentní řízení je definováno jako řízení, v němž nikdo nechce někomu škodit, ani někoho neoprávněně protěžovat. Slovo ideální je zde použito ve významu

* I. sdělení viz Chem. listy 63, 414 (1969).

obdobném jako např. u ideálního plynu, tj. označuje něco, co ve skutečnosti neexistuje. Není tedy použito ve významu „nejvýhodnější“. Upozorňuji, že tyto dva významy nelze v tomto případě zaměňovat, protože řízení ideální ve smyslu výše definovaném nemusí být nejvýhodnější ani pro oponenta ani pro autora práce.

Nominální energetická hladina oponenta, charakterisovaná nominálním kvantovým číslem N , je dána zařazením oponenta ve vědecké funkci. Přehled hladin je v tabulce I. Hladiny jsou definovány funkcemi běžnými na vysokých školách, při určité zkušenosti je však možné snadno nalézt ekvivalenty na jiných typech pracovišť.

Relativní hladina odbornosti recensenta, charakterisovaná kvantovým číslem relativní informovanosti I , udává, jaké jsou znalosti oponenta v oboru práce v okamžiku před přečtením práce. Přehled hladin je v tabulce I.

Hladina odbornosti posudku, charakterisovaná kvantovým číslem posudku Q , je určena objemem nových informací obsažených v posudku. Lze ji určit z následujícího přehledu:

$Q = 0$. Oponent práci vůbec nečte, dá ji sekretářce a požádá ji, aby opsala souhrn a doplnila větou: „Z uvedených důvodů práci doporučuji k dalšímu řízení.“ Je-li sekretářka zkušená, není třeba ji o doplněk požádat, protože ho napíše automaticky. V případě, kdy oponent sekretářku nemá, nebo má sekretářku, která neumí psát, lze postup modifikovat tak, že oponent opíše souhrn sám.

$Q = 1$. Oponent práci prolistuje a pak přepíše vlastními slovy souhrn používaje pokud možno zcela nezávazných záměn slov, přehození odstavců a pod. Z vlastních myšlenek přidá pouze větu: „Z uvedených důvodů práci doporučuji atd.“

$Q = 2$. Oponent práci přečte, v posudku pak stručně shrne záměr práce a dosažené výsledky, namátkou některé části pochválí, jiné odsoudí, aniž příliš zdůvodňuje proč. Připojí větu: „Z uvedených důvodů práci doporučuji atd.“

$Q = 3$. Oponent práci podrobně prostuduje, stručně shrne a zhodnotí záměr práce a její výsledky, posoudí možnost použitého postupu, vytkne hlavní nedostatky s uvedením důvodů kritiky, případně navrhně vhodnější postup řešení.

Tabulka I

Přehled nominálních hladin oponenta a relativních hladin odbornosti oponenta

Kvantové číslo N	Nominální hladina	Kvantové číslo I	Relativní hladina odbornosti
1	Asistent	0	Umí číst a psát
2	Mladý odborný asistent	1	Obeznámen s nějakým příbuzným oborem
3	Starší odborný asistent	2	Obeznámen s oborem práce
4	Docent	3	Specialista v oboru
5	Profesor		
6	Profesor-Akademik		

Teoretická, standardní a efektivní snaživost oponenta

Ze zcela nejasných příčin se ve vědecké veřejnosti předpokládá, že vědec má být tím snaživější, čím je vědecky mladší. Pro kvantitativní rozbor byl zaveden předpoklad, že teoretická snaživost oponenta S_{teor} je rovna počtu nominálních hladin, o který může ještě oponent postoupit. Pak platí

$$S_{\text{teor}} = 6 - N.$$

Teoretická snaživost se ovšem nehodí pro řešení reálných případů. Pro reálné systémy je nahrazena tzv. standardní snaživost S^0 , pro kterou platí vztah

$$S^0 = 6 - N - 1 = S_{\text{teor}} - 1$$

v němž 1 je empirický korekční faktor zavedený na základě zjištění, že rychlost převodu vědce z hladiny profesor na hladinu profesor-akademik je prakticky nezávislá na jeho hladině odbornosti. Někteří vědci namítají, že zavedení korekčního faktoru 1 není oprávněné, ale že by měl být zaveden korekční faktor 2, protože prý i rychlost převodu pracovníka z hladiny docent na hladinu profesor je na odborné úrovni nezávislá. Vzhledem k tomu, že toto tvrzení pochází pouze od pracovníků nižších nominálních hladin, tedy pracovníků méně zkušených, pokládám je za nepotvrzené a další výpočet bude proveden s korekčním faktorem 1. Vnější projevem snaživosti oponenta je tzv. efektivní snaživost oponenta S_{ef} , která je určena hladinou odbornosti, na jaké vypracuje posudek. Efektivní snaživost je proto možné položit rovnu hladině odbornosti posudku

$$S_{\text{ef}} = Q. \quad (3)$$

Teorem maximální stability a princip vzrůstu risikovosti

Ze studia chování skupin lidí vyplývá tzv. teorem maximální stability, který je možné definovat takto:

Určitá společenská soustava, např. výzkumný ústav nebo pracoviště vysoké školy nabývá minimálního obsahu energie a tím i maximální stability v případě, kdy každý je tam kde je a není nutné ani nikoho povyšovat ani nikomu hodnostní zařazení snižovat.

Z tohoto teoremu vyplývá dále tzv. princip vzrůstu risikovosti počínání, který říká, že každá snaha chovat se jinak než je obvyklé na místě, na němž jsme zařazení, je spojena se vzrůstem risikovosti, protože tato snaha nutí okolí k úvaze, zda naše vlastnosti odpovídají našemu nominálnímu zařazení, což vede k poklesu stability soustavy. Risikovost roste přibližně se čtvercem odchylky od chování, které je v našem postavení očekáváno. Risikovost posudku je proto rovna

$$R = k(S_{\text{ef}} - S^0)^2, \quad (4)$$

kde k je konstanta, jejíž hodnota závisí na vlastnostech ústavu. Hodnota minimální risikovosti posudku je určena podmínkou $dR/dS_{\text{ef}} = 0$, z které plyne, že minimální risikovosti je dosaženo, když platí

$$S_{\text{ef}} = S^0, \quad (5)$$

tj. v případě, kdy oponent projeví právě tolik snaživosti, kolik je od něho očekáváno. Minimální risikovosti proto odpovídá hladina odbornosti posudku určená vztahem

$$Q_{\text{opt}} = 5 - N, \quad (6)$$

z něhož je možné snadno určit optimální hladinu odbornosti. (Poznámka: Pokud se zdá některému oponentovi vztah 6 příliš složitý, doporučuji, aby upustil od studia této práce a psal pouze posudky hladiny odbornosti $Q = 0$.)

Ze vztahu (5) plyne, že mladší odborný asistent udělá nejlépe, když vyhotoví posudek na hladině odbornosti 3, starší odborný asistent na hladině 2, docent 1 a profesor 0. Pro nominální hladinu profesor-akademik a hladinu asistent nemůže být vztah (5) v žádném případě splněn. U hladiny profesor-akademik je to proto, že pracovník v této hladině nemá již žádnou volnou hladinu nad sebou, je proto zcela bezúčelné, aby ještě něco dělal. U hladiny asistent je to proto, že pracovník v této hladině nemá naději, že by posudkem neztratil. Napíše-li totiž posudek na vysoké hladině odbornosti, pak zcela zákonitě vyvolá u přítomných dojem, že na jeho práci, kterou bude v budoucnu obhajovat, je nutné aplikovat stejně přísná měřítka, jakých používá sám. Napíše-li posudek na nízké hladině odbornosti, vyvolá dojem, že dosud nedosáhl úrovně nutné k tomu, aby mohl podat svojí práci. Pracovníci obou diskutovaných hladin proto udělají nejlépe, když se vypracování posudku vyhnou.

Vzhledem k tomu, že uvedené zákonitosti mají objektivní, na vědomí vědců nezávislou platnost, nepřekvapuje, že se jejich vliv projevil i v některých úředních předpisech o oponentních řízeních a v běžné oponentní praxi. Tak např. někdy předpis stanovuje, že oponentem nesmí být vědec na hladině asistent, čímž jsou tito mladí vědci moudře chráněni před nepříznivými důsledky, které by jim vypracování posudku zákonitě přineslo. Na druhé straně některé předpisy stanoví, že nejméně jeden oponent musí být z vysoké nominální hladiny $N \geq 5$. Protože v těchto hladinách je jen málo vědců, má toto nařízení za následek to, že se tito vědci musí vyjadřovat k mnoha pracem, často i pracem z hodně jim vzdálených oblastí. Tento důsledek nevede ke konfliktu právě proto, že si tito vědci při své zkušenosti uvědomují, že postačí vypracovat posudek o hladině odbornosti $Q = 0$, či přesněji řečeno, že je od nich právě očekáváno, že napíše posudek o hladině odbornosti $Q = 0$, což znamená, že nezávisle na tématu práce může problém vyřešit dobře zapracovaná sekretářka.

Doba nutná na vypracování posudku

V nejjednodušším případě vypracovává oponent posudek jen vlastními duševními silami (method make yourself) využívaje svých znalostí, které případně doplní studiem. Z vlastní zkušenosti jsem došel k závěru, že doba nutná k vypracování posudku je exponenciální funkcí rozdílu mezi hladinou odbornosti posudku a hladinou odbornosti oponenta. Závislost je možné vyjádřit vztahem

$$t = (Q + 1)^2 \exp(Q - I), \quad (7)$$

kde 1 je empirický korekční faktor, k jehož hodnotě jsem došel ze zkušenosti, že přeformulovat vlastními slovy souhrn cizí práce mi trvá asi 11 hodin. Ze vztahu (7) vyplývá, že na sestavení posudku o stejné hladině odbornosti jako má oponent je třeba 1 až 25 hodin, na zvýšení o jednu hladinu 11 až 60 hodin, o dvě hladiny 70 až 190 hodin atd. Z výsledku vyplývá teorem o omezení možností použití metody make yourself:

Oponent není schopen vlastními silami překonat větší rozdíl mezi hladinou odbornosti posudku a hladinou vlastní odbornosti než dvě jednotky.

Při větším rozdílu hladin nabývají totiž doby vypracování posudku hodnot nesusměřitelných s termíny, v jakých je nutné posudek odevzdat. Např. umí-li oponent pouze číst a psát a chtěl by vyhotovit posudek na hladině odbornosti 3, potřeboval by k tomu asi 1400 hodin, což odpovídá vystudování dvou ročníků vysoké školy. Z uvedeného teoremu vyplývá velmi důležitý praktický závěr. Zjistí-li oponent, že optimální hladina odbornosti posudku je vyšší o dvě jednotky než jeho hladina odbornosti, není účelné se snažit vypracovat posudek vlastními silami, ale je nutno použít některou z dále uvedených metod zvyšování hladiny odbornosti posudku.

Empirické metody zvyšování hladiny odbornosti posudku

I když teoretický základ metod zvyšování hladiny odbornosti dosud chybí, byla v praxi vypracována řada empirických postupů. Jejich společným znakem je přenos informací (information transfer) mezi určitým zdrojem a oponentem. V dalším přehledu jsou uvedeny návody na použití jednotlivých metod.

1. Metoda odmítnutí posudku (method of infinite resistance). Teoreticky může oponent vyřešit problém velké disproporce mezi optimální hladinou odbornosti posudku a hladinou odbornosti vlastní tým, že odmítne vypracování posudku přijmout. Prakticky to však udělat nemůže, protože by si někdo mohl myslet, že odmítá proto, že práci nerozumí, což nesmí oponent zásadně připustit. Oponent musí proto použít některé z dalších metod.

2. Latentní totální změna oponenta (secret oponent substitution). Oponent práci pošle svému schopnému podřízenému a uloží mu, aby vypracoval posudek, který pak sám podepíše. Tato metoda nemá ovšem velkou praktickou hodnotu, protože

k její aplikaci musí oponent disponovat schopným podřízeným, kterému má právo ukládati práci, což je velmi řídký případ. Navíc takovým podřízeným disponují většinou pouze pracovníci vysokých nominálních hladin, kteří zvyšování odbornosti posudku nepotřebují.

3. Latentní parciální změna oponenta (discrete oponent substitution). Oponent odnese práci schopnějšímu, nejlépe mladšímu příteli a otcovským tónem mu řekne: „Dostal jsem do ruky práci, která by tě mohla zajímat. Mám k ní sice jisté výhrady, ale přečti si ji a pak si o tom můžeme podiskutovat.“ Při diskusi je pak nutno od přítele získat nápady a poznámky, kterými je možné obohatit posudek.

4. Autor práce jako zdroj informace (autor—oponent information transfer). Oponent navštíví autora a sdělí mu, že se mu práce líbí i když v ní našel některé drobné nesrovnalosti a že ji samozřejmě doporučuje. Uvede, že by nechtěl autorovi způsobit zbytečné nepříjemnosti u obhajoby, a že si myslí, že by bylo vhodné si některé nesrovnalosti osvětlit hned, aby autor věděl, jak na ně u obhajoby odpovídat. Pak musí oponent neurčitými náznaky přimět autora, aby mu vysvětlil obsah práce a uvedl některé slabé stránky práce. Metoda je úspěšná zejména tehdy, je-li aplikována na mladého nezkušeného autora, zvláště pak na autora, který má určité pedagogické schopnosti a dovede vysvětlit oponentovi i obtížnější části práce, nebo na autora, který má velkou trpělivost a je schopen vysvětlovat obtížnější části práce tak dlouho, až je oponent alespoň zčásti pochopí.

5. Metoda konkurenčního zdroje (concurrent-oponent information transfer). Některá pracoviště jsou rozdělena na konkurenční skupiny, které spolu úporně bojují. Navštíví-li oponent schopného pracovníka konkurenční skupiny ústavu v němž pracuje autor, stačí zpravidla jen malá poznámka a pracovník podá zasvěcenou a zdrcující kritiku práce, které pak oponent využije k sestavení posudku. Tato metoda není však zcela bezpečná, protože se může stát, že oponent ve své nevědomosti převezme i připomínky napadající podstatu práce a posudek přes doporučení uvedené v závěru činí dojem posudku nedoporučujícího. Tím se oponent dostane do stejné situace jako by práci nedoporučil, tj. nebudou mu již další oponentury svěřovány.

6. Druhý oponent jako zdroj informace. Metoda má dvě varianty. Secret oponent-oponent information transfer. Oponent si tajně opatří posudek druhého oponenta a nezávazně jej pozmění. Metoda je velmi účinná, protože výrazně zvyšuje dojem věrohodnosti posudků, která je demonstrována mimořádnou shodou názorů více recensentů. Její podstatná nevýhoda je v tom, že jí nemohou použít všichni oponenti současně, ale jen $n - 1$ oponentů, kde n je celkový počet oponentů. K určitým obtížím vede proto aplikace této metody v případě, kdy se pro ni nezávisle rozhodnou všichni oponenti. Výhodou jejího použití získá pak oponent, který dokáže dále otálet s odevzdáním posudku. Druhou variantou je metoda „direct oponent-oponent information transfer“, při níž oponent navštíví druhého oponenta, sdělí mu, že se mu práce celkem líbí i když k ní má určité připomínky a že ji samozřejmě doporučuje.

Uvede, že by nechtěl komplikovat průběh obhajoby a způsobovat zbytečné obtíže autorovi, že si proto myslí, že by se měli dohodnout, které připomínky do posudku uvést. Pak se snaží nenápadně přimět druhého oponenta k tomu, aby mu vysvětlil některé části práce a prozradil některé připomínky k práci.

Empirické metody zdánlivého zvyšování hladiny odbornosti posudku

V některých případech má oponent pocit, že by hladina odbornosti posudku mohla být vyšší, ne však zase o tolik, aby bylo nutno vynakládat energii na použití některé z výše uvedených metod. Pak je na místě použít metod zdánlivého zvyšování hladiny odbornosti posudku. Uvádíme příklady metod. Výčet není ovšem úplný.

1. Metoda transformace problému (transformation of the critical point) spočívá v tom, že oponent přenesse těžiště hodnocení na zcela nepodstatné pole. Metoda má více variant. Např. *Introducing of linguistic variables*. Oponent vypíše z práce všechna jazykově nepřesná místa a na nich ilustruje, jak barbarsky zachází autor s rodným jazykem. Nenajde-li dosti nepřesností, může opravovat text i z hlediska libozvučnosti. Neuspěje-li ani v tomto směru, pak nezbývá než prostudovat pravidla českého pravopisu, zejména pravopis chemických názvů. Pak oponent najde vždy snadno důvod k tomu, aby mohl autorovi vytknout, že nepoužívá důsledně českého pravopisu chemických názvů, nebo naopak, že používá českého pravopisu tak důsledně, že to vede k nesrozumitelnosti chemických názvů. *Introducing of formalistic operators*. Oponent vypíše všechny překlapy, doporučí měnit rozměry obrazů, některé obrazy spojit do jednoho, jiný obraz rozdělit na dva atd.

2. Metoda extrapolace problému (extrapolation of the critical point). Má řadu variant, např. *Practice—theory—theory—practice extrapolation*. Metoda spočívá v tom, že práci teoretickou kritizujeme z hlediska praxe a naopak práci aplikační z hlediska čisté teorie. Autor studuje mechanismus reakce v zředěném etherickém roztoku. Tu mu oponent vytkne, že eter je drahý a nebezpečný pro technické použití a doporučí použití koncentrovaného roztoku v tetrachloru, protože tetrachlor je laciný, je ho dost a nehoří. Naopak, studuje-li autor technickou reakci v koncentrovaném roztoku tetrachloru, vytkne mu oponent, že koncentrovaný roztok v tetrachloru není přesně definovanou soustavou a doporučí pracovat v zředěném etherickém roztoku.

Method of an unavailable apparatus. Oponent vytkne, že nebyla provedena některá měření vyžadující speciálního přístroje, který nemá autor k dispozici (např. UV spektra, NMR spektra atd.). Je možné zvolit libovolný přístroj o kterém jsme se doslechli. Doporučuje se však vyhnout přístroji, který má k dispozici oponent, aby je náhodou autor nepožádal o provedení měření.

Expansion of problem. Oponent kritizuje práci především za to, že v ní něco není. Tato metoda je obecně použitelná, protože ať je práce sebeobsáhlejší, vždy lze vymyslet něco, co v ní ještě není. Např. autor studoval nitraci benzenu, oponent uvede,

že by bylo mnohem zajímavější studovat ještě nitraci toluenu, naftalenu, fenolu, anilinu a všech jejich derivátů.

3. Metoda diskontinuálních variací (method of discontinuous variations) spočívá v tom, že oponent napíše sice jen posudek nízké hladiny odbornosti, ale předčítá jej na obhajobě s citem, občas přeruší, či sníží neb zvýší hlas, aby bylo zřejmé, že přistupuje k problému s hlubokým porozuměním, že na některé části klade důraz a jiné pokládá za vedlejší. Tato metoda může mít značný úspěch zejména u členů komise, kteří problému vůbec nerozumějí, zvláště pak u těch, kdož nejsou během obhajoby ve stavu zcela bdělém a sledují její průběh jen podle tónu hlasu diskutujících a celkového šumu v sále.

4. Metoda vnitřního standardu (method of internal standard). Oponent má uvnitř svého stolu starší své i cizí posudky, z nichž opíše pěkně znějící a nic neříkající věty. Tato metoda je dosud aplikována poměrně neefektivně. Vhodnější by bylo jmenovat u vhodného orgánu komisi s celostátní působností, která by vypracovala univerzální posudek, který by se hodil na všechny práce. Tento posudek by mohl být součástí předpisů o oponentním řízení. Tímto opatřením by se ušetřila značná kapacita vědeckých pracovišť, která je jinak zbytečně spotřebována na vypracování posudků.

Neideální případy

V neideálních případech se uplatňují interakce mezi osobami přítomnými na obhajobě. Uvedeme jen tři nejdůležitější případy.

1. Oponent je přítelem autora a je mu zavázán. Je zbytečné věnovat námahu na zvyšování hladiny odbornosti posudku. Hlavní je v závěru posudku uvést, že vzhledem k světovému významu práce navrhuje, aby na základě práce byla udělena autorovi hodnost o stupeň vyšší, než pro jakou je určena. Např. jde-li o kandidátskou práci, doporučíme udělit doktorát, je-li to docentská habilitace, doporučíme jmenovat profesorem atd.

2. Oponent je nepřítelem autora. Někteří oponenti se domnívají, že nejúčinnější postup spočívá v napsání co nejdrtivějšího posudku. To není pravda. Napíše-li oponent zdrcující posudek, učiní totiž právě to, co od něho vědecká veřejnost očekává a tím přispěje ke stabilitě systému, čímž se současně kompensuje účinek jeho posudku. Účinnější jsou dvě metody. Method of cooperating oponent: Při této metodě zneprátený oponent A přijme oponenturu s tím, že v zájmu objektivity žádá, aby byl soubor oponentů doplněn ještě o jednoho odborníka a do funkce dalšího oponenta B navrhne přítele, který je mu zavázán. Oponent A napíše shovívavý posudek na hladině odbornosti $Q = 1$, oponent B napíše zdrcující posudek. Během obhajoby se oponent A autora zastává s tím, že jistě dělal vše co je v jeho schopnostech a že to jistě myslel dobře. Tímto postupem dosáhne oponent A toho, že je pokládán za velkodušného gentlemana, který nevyužívá slabosti svého nepřítele, a navíc, význam jeho doporučení je anulován, protože všichni předpokládají, že doporučuje jen z velko-

dušnosti. Druhou metodou je method of varying resistance. Oponent přijme oponenturu nezávazně s uvedením, že se na ni musí nejprve podívat. V nejpozdějším možném termínu práci vrátí s tím, že nechce uvádět důvody, ale že práci oponovat nemůže. Tím vytvoří kolem práce nejasnou atmosféru, že s ní není něco v pořádku. Někdy je možné dosáhnout dokonce i toho, že autor sám přijde oponenta požádat, zda by nemohl práci přeci jenom oponovat. Dosáhnuv tohoto vítězství, oponent velkodušně přijme a vypracuje shovívavý posudek.

3. Školitel nebo nadřízený autora je nepřitelem oponenta. Oponent vypracuje posudek na hladině odbornosti 1 a ukončí větou: „Vzhledem ke značnému objemu manuální práce, kterou autor na práci vynaložil, práci doporučuji, domnívám se však, že by vynaložených prostředků bylo lépe využito, kdyby tematika práce odpovídala současnému vývoji vědy a vycházela z poznatků tohoto století.“

Omezení uvedených teorií

Upozorňujeme, že uvedená teorie dovoluje určit optimální hladinu odbornosti posudku, na níž má oponent vypracovat posudek, aby dosáhl minimální rizikovosti, nedovoluje však interpretovat význam odchylek. Důrazně upozorňuji, že na základě předložené teorie není možné určit, proč oponent nevypracoval posudek na optimální hladině, protože příčin může být vždy více a výsledek analýsy není jednoznačný. Pro ilustraci uvedu příklady. Docent vypracoval posudek na hladině odbornosti $Q = 0$. Pak to může znamenat buď, že o daném tematu nic neví a umí jen číst a psát, nebo že si připadá, že je již prakticky profesorem, nebo že je natolik zaměstnán jinými, lépe placenými úkoly, že mu na sepsání posudku zbyla jen jedna hodina. Jestliže profesor vypracoval posudek na hladině odbornosti $Q = 3$, pak to může znamenat buď, že nechal posudek vypracovat svému podřízenému a neměl ani tolik času, aby se přesvědčil, zda odpovídá optimální hladině odbornosti, nebo že byl do hladiny profesor zařazen neoprávněně, protože pro ni ještě duševně nedozrál, nebo že je již natolik odtržen od života, že zapomněl že si nemá způsobovat zbytečné komplikace, případně, že nemá nic jiného na práci a posudek vyhotovil důkladně z dlouhé chvíle. Je tedy zřejmé, že z odchylek nesmíme činit žádné závěry, abychom si o někom nemyslili neoprávněně něco špatného.

Z uvedené teorie nelze ani určit, zda je účelnější posudky spíše podhodnocovat nebo nadhodnocovat. Někteří oponenti jsou toho názoru, že soustavným nadhodnocováním je možné přesvědčit veřejnost o svých kvalitách a dojít povýšení. Jiní naopak předpokládají, že je lépe posudky podhodnocovat a tím přesvědčit veřejnost, že již dosáhli vlastností vyšší nominální hladiny. Protože však snaha po nadhodnocování je patrná zpravidla jen u mladých nezkušených pracovníků, je patrně vhodnější posudek spíše podhodnotit.

Závěrem je nutno upozornit, že uvedené teorie jsou statistické povahy, že tedy nemusí platit ve všech případech. Omlouvám se proto těm oponentům, kteří mají tu smůlu, že jsou právě na pracovištích, kde uvedené teorie neplatí a nemohou tedy předloženou optimalizační metodu použít.